

Separatum

SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN

*A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán
2014. augusztus 27–28-án rendezett
konferencia előadásai*

Szerkesztette
Karlinszky Balázs

Veszprém, 2015

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Lektorálta

Gárdonyi Máté, Hermann István, Horváth Richárd, Hudi József

Az összefoglalókat fordította, illetve nyelvileg lektorálta
Kupovits Andrea

Borítótervezés, nyomdai előkészítés
Gáty István

A borító Fuxhoffer Damján
Monasterologia c. kötete illusztrációinak
felhasználásával készült

© A tanulmányok szerzői, 2015
©Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár

ISBN 978-615-5471-04-9
ISSN 0238-7190

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegye
Felelős kiadó: Márfi Gyula
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 300 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	7
<i>Barabás Gábor</i> A PÁPAI KIKÜLDÖTT BÍRÓSÁG ÉS A SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN A KEZDETEKTŐL A 13. SZÁZAD KÖZEPÉIG.....	9
<i>Kertész Balázs</i> A BUDAI FERENCES KOLOSTOR TÖRTÉNETE 1444-IG.....	27
<i>Miskei Antal</i> A NAGYSZIGETI SZENT ÁBRAHÁM-MONOSTOR	45
<i>Varga Imre Kapisztrán OFM</i> A MAGYAR FERENCES PROVINCIÁ KORMÁNYZÁSA ÉS BELSŐ ÉLETE A 13. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN	65
<i>N. Vida Beáta</i> A LÖVÖLDI KARTHAUZI MONOSTOR TÖRTÉNETE.....	83
<i>Vörös Mátyás</i> A JOHANNITÁK SZEREPE CSURGÓ	109
<i>Boros Zoltán</i> A BAKONYBÉLI BENCÉS APÁTSÁG ARCHONTOLÓGIÁJA 1802–1950	133
<i>Forgó András</i> A ZIRCI APÁTSÁG POLITIKAI KÜZDELMEI A 18. SZÁZADBAN	147
<i>Fülöp Éva Mária</i> A MAGYAR BENCÉS KONGREGÁCIÓ KAPCSOLATA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉVEL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL BIRTOKAINAK A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁST KÖVETŐ GAZDÁLKODÁSÁRA.....	161
<i>Riedel Júlia</i> A PIARISTA REND VESZPRÉMBEN ÉS MAGYARORSZÁGON MÁRIA TERÉZIA ÉS II. JÓZSEF URALKODÁSA ALATT.....	179

Siptár Dániel

SZERZETESSÉG ÉS BÚCSÚJÁRÁS A 18. SZÁZADI VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE
ÉSZAKKELETI RÉSZÉN – A MÓRI KAPUCINUSOK ÉS BODAJK KAPCSOLATA195

Tikovits József

A BUDAI KAPUCINUSOK LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLATÁNAK BEMUTATÁSA
A „*HISTORIA PROMONTORIANA (1713–1763)*” ALAPJÁN (forrásismertetés).....213

Bartók Zsófia

AZ ÉRDY-KÓDEX CÉLKÖZÖNSÉGE.
NYELVEMLÉKKÓDEX A NYOMTATÁSOS TERJESZTÉS KÜSZÖBÉN 233

Bilkei Irén

A KÉSŐ KÖZÉPKORI ZALAI BENCÉS HITELESHELYEK SZEREPE AZ ÍRÁS ELTERJEDÉSÉBEN 249

Maczák Ibolya

LELKI VETEKEDÉS. ORLICS (ORLITZ) DÁNIEL (1698–1758) PIARISTA PÁLYAKÉPE261

Pintér Márta Zsuzsanna

SZÍNJÁTÉKOK A PÁPAI PÁLOS GIMNÁZIUMBAN A 18. SZÁZADBAN.....271

Szentgyörgyi Rudolf

GÖRÖG SZERZETESK TÍHANYBAN291

Cúthné Gyóni Eszter

CISZTERCIEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1950 ÉS 1958 KÖZÖTT.
A TITKOS RENDI SZERVEZET KIALAKULÁSA, MŰKÖDÉSE ÉS FELSZÁMOLÁSA 307

Hornyák Máté János

VESZPRÉMI ANGOLKISASSZONYOK HEJCÉN..... 333

Karlinszky Balázs

SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1914–1950 KÖZÖTT 349

Soós Viktor Attila

DOMONKOS SZERZETESK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE SZOLGÁLATÁBAN 1950 UTÁN 375

Tóth Krisztina

EGY SZERZETES A II. Vatikáni Zsinaton.
KLEMPA SÁNDOR KÁROLY OPRAEM Zsinati részvétele 393

Varga Tibor László

„SZENT MARGIT SZENTTÉ AVATÁSA IDEJÉN KERÜLTEM KAPCSOLATBA EGYHÁZMEGYÉMMEL”
(Mindszenty József)413

Kertész Balázs

A BUDAI FERENCES KOLOSTOR TÖRTÉNETE 1444-IG*

A IV. Béla király (1235–1270) uralkodása alatt alapított budai ferences kolostorban 1541-ig, a város török megszállásáig éltek ferences szerzetesek. A konvent középkori történetében az 1444. év határpontot jelent, mivel a konventuális ferencesek ekkor adták át azt a rend szigorúbb, obszerváns ágának. Ennek megfelelően a rendház törökkor előtti történetében két korszakot különböztethetünk meg: az első az alapítástól 1444-ig, a második 1444-től 1541-ig terjed. Jelen tanulmány célja az első korszakra vonatkozó, rendkívül töredékes ismeretanyag összefoglalása.¹ Előrebocsátandó, hogy a konventtel kapcsolatban több kutató is végzett adatgyűjtést,² a régészeti ásatások eredményeit is publikálták,³ a kolostor történetének átfogó feldolgozására azonban mind ez idáig nem került sor.

Közismert, hogy Budát IV. Béla alapította a tatárjárás után, az 1240-es évek második felében.⁴ A budai ferences kolostor pontos alapítási idejét nem ismerjük, a *terminus post quem* értelemszerűen a városalapítás jelenti. A kérdés kapcsán mindenekelőtt Árpád-házi Szent Margit (+1270. január 18.) 1276-os kanonizációs perének jegyzőkönyvét kell fellapoznunk, melyben Budai Magyar Péter (44. tanú) saját csodás gyógyulásairól tett vallomása a ferences kolostor korai történetére vonatkozó adatokat is tartalmaz. E gyógyulásokról Péter veje, Budai Mala fia Péter (45. tanú) és a lánya, Budai Mala fia Péter felesége, Arentha (51. tanú) is vallomást tett.⁵ Jelen dolgozatban a három említett vallomás részletes elemzésére nincs mód, a szövegeket elsősorban a

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00099/14/2) támogatásával készült.

¹ Terveim szerint a kolostor 1444 és 1541 közötti történetének megírására egy további tanulmányban kerül sor.

² A teljesség igénye nélkül: KARÁCSONYI I. 152–155. és passim., KARÁCSONYI II. 19–22. és passim., GYÖRFFY, 1973. 303., 334., 343., GYÖRFFY, 1997. 145–147., 198., 210., 225., 227., KUBINYI, 1973. 16., 77., 160–161. 182., 190., 222., 225., VÉGH, 2003. 13–18., 29., VÉGH I. 63–64. és passim., KOVÁCS E., 2003. 241–245.

³ ALTMANN, 1973. 82–87., ALTMANN, 1994. 143–152., ALTMANN, 2002. 345–350., GERÓ, 1980. 40., KOVÁCS E., 2003. 241–262., KÁRPÁTI, 2003. 214–215.

⁴ GYÖRFFY, 1973. 295–299., GYÖRFFY, 1997. 135–140., SZÜCS, 1993. (2002.) 75–90., 485., VÉGH I. 27–34.

⁵ A jegyzőkönyv kiadása: MREV I. 163–383. (CXCVIII. sz.), Budai Magyar Péter vallomása (júl. 26.):

ferences kolostorra koncentrálni vizsgálom, figyelembe véve, hogy a hiányosan fennmaradt jegyzőkönyvben olvasható vallomások értelmezése számos problémát vet fel, ami az adatok felhasználásával kapcsolatban óvatosságra int.⁶

Magyar Péter vallomásában azt olvashatjuk, hogy midőn Tapolcsányban élt, nagyon beteg volt, bénulásban szenvedett. Aztán Budára költözött, a ferencesek mellett lakott, de annyira beteg volt, hogy alig – csak botra támaszkodva – tudott elvándorolni a testvérek templomába istentiszteletre. Egy nap azt mondta az egyik szolgájának, hogy segítsen neki elmenni Boldog Margit sírjához, és a fiú, segítvén őt, elindult vele. Amikor a város kapujához értek, Péter kérte Istent és Boldog Margitot, hogy eljuthasson a sírhoz, s akkor nyomban meggyógyult, így elzarándokolhatott a nyugvóhelyre.⁷ A csodás esemény időpontját tudakoló kérdésre azt válaszolta, hogy „Szent Márton ünnepén lesz három éve”,⁸ arra a kérdésre pedig, hogy hány évvel ezelőtt költözött Budára, így felelt: „tizennyolc vagy tizenkilenc éve”.⁹ Ezek szerint Magyar Péter 1258 körül költözött Budára, amiből az következik, hogy a ferences kolostornak akkor már valamilyen formában léteznie kellett, mivel Péter mellette lakott. Fontos rámutatni, hogy a költözés 1258 körüli időpontját Péter vejeinek, Budai Péternek a vallomása is megerősíti, mely szerint ő tizenhat éve ismeri az apósát.¹⁰

291–293., Budai Mala fia Péter vallomása (júl. 26.): 294–295., Arentha vallomása (aug. 9.): 300–301. A továbbiakban Budai Magyar Pétert Magyar Péterként, Budai Mala fia Pétert pedig Budai Péterként említem. A jegyzőkönyv magyar fordítása: BELLUS–SZABÓ, 1999. 59–306. Az 1276-os szentté avatási perhez lásd DEÁK, 2005. 13–29., 273–454., a korábbi szakirodalommal.

⁶ A jegyzőkönyv jelenlegi formájában száztíz vallomást tartalmaz, melyeknek egy része csonka, s elveszett vallomásokkal is számolnunk kell, lásd DEÁK, 2005. 14., 280., 290–293. Nem mellékes körülmény, hogy a kiadott kézirat negyedszeri másolás eredménye, lásd LOVAS, 1916. 13. 1. l.j., DEÁK, 2005. 15., 54. A Margithoz köthető csodákat Lovas Elemér ismertette, számos megjegyzést fűzve a vallomásokhoz, lásd LOVAS, 1916. 13–76., Magyar Péter gyógyulásai: 51–53., LOVAS, 1939. 276–331., Magyar Péter gyógyulásai: 304–306.

⁷ „*Dum starem in dicta terra Tapolczano, eram multum infirmus et paralyticus, et tunc veni in quodam curru in Buda ad standum, et stabam apud fratres minores, et eram ita infirmus, quod vix poteram ire ad ecclesiam dictorum fratrum, sustinendo me cum baculo, ad audiendum officium; et quadam die dixi cuidam servitiali meo: »Adiuva me ad eundem ad sepulcrum beate Margarethe«; et tunc ipse puer incepit venire mecum, iuvando me, et quando fuimus ad portam predictae civitatis, ego rogavi Deum et beatam Margaretham, quod possem venire ad sepulcrum suum, et tunc incontinenti fui liberatus, quod potuissem ire usque ad Strigonium, et sic veni ad sepulcrum predictum dicendo illis, qui veniebant mecum in navi, quod sanatus eram.*” MREVI. 292.

⁸ „*Interrogatus, quot anni sunt, quod liberatus fuit, ut dixit, respondit: »In festo sancti Martini, quod debet venire, erunt tres anni«.*” MREV I. 292. Budai Péter szerint Szent Márton ünnepe körül történt a gyógyulás, az évről azonban nem emlékezett: MREV I. 294. A kutatás részben 1273 novemberére, részben 1274 novemberére datálta a gyógyulást. Az előbbihez lásd LOVAS, 1916. 51–52., KARÁCSONYI I. 153. Az utóbbihoz lásd LOVAS, 1939. 304–305., DEÁK, 2005. 435.

⁹ „*Interrogatus, quot anni sunt, quod venit ad standum ad Budam, respondit: »Decem et octo anni, vel decem et novem«.*” MREV I. 292.

¹⁰ „*Interrogatus, quot anni sunt, quod cognoscit dictum Petrum, respondit: »Sexdecim anni«.*” MREV I. 295. Arentha viszont nem emlékezett arra, hogy az apja mikor költözött Budára: MREV I. 301.

Karácsonyi János 1258-ra tette a költözést, de a szöveget nem hozta összefüggésbe a konvent alapításával.¹¹ Gerevich László Magyar Péter vallomása alapján úgy vélekedett, hogy a kolostort legkésőbb 1250 és 1260 között építették fel.¹² Györffy György szerint 1257–1258-ban került sor a költözésre, a kolostor pedig a hatvanas években már állt.¹³

A vallomás folytatása Magyar Péter és a ferencesek kapcsolatára is fényt vet. Péternek sérve is volt, s emiatt egy vasövet hordott, amit az őt gondozó Aginetus testvér adott neki.¹⁴ A ferences fráter a tanúvallomás előtt egy évvel hunyt el. Aginetus nem egyedül járt át Péterhez: Antal testvér is rendszeresen elkísérte, aki a vallomástétel idejében már szintén nem volt az élők sorában, és időnként Esztergomi Henrik is csatlakozott hozzá, aki 1276-ban is a budai kolostorban élt. Arról, hogy Aginetus gondozta Pétert, sok olyan testvér is tudott, akik a vallomástételkor már nem a budai konventben éltek, köztük Saul, az akkori gvardián is, aki 1276-ban már a pozsegai rendházban lakott.¹⁵

A csodás gyógyulásra szintén három évvel korábban, Szent Márton ünnepe körül került sor, Péter budai házában, családtagjai jelenlétében, akik közül a felesége, Clementia két évvel a vallomástétel előtt hunyt el.¹⁶ A sérv körülbelül hat évig gyötörte Pétert,¹⁷ következésképp a gyógyulását megelőző hat évben, vagyis az 1260-as évek utolsó és az 1270-es évek első néhány évében járhattak át hozzá a ferencesek.

Itt kell megemlítenünk, hogy IV. László király 1273-ban lezajlott betegsége és csodás gyógyulása kapcsán a ferencesek további orvosi tevékenységéről értesülünk. Gellért mester (50. tanú) töredékesen fennmaradt vallomása szerint a még gyermek uralkodót kezelő orvosok egyike a ferences Theodoricus volt, arról azonban, hogy melyik kolostorban élt, nem esik szó a szövegben.¹⁸

¹¹ Karácsonyi értelmezése meglehetősen zavaros: „Mekkora szeretettel voltak a ferenczrendű testvérekhez a budai magyarok, mutatja Tapolcsányi Péter esete. E magyar ember 1258-ban költözött Budára, de 7–8 évre rá szélütés érte és elment Tapolcsányba. Ott maradt két évig, de megint visszajött és a ferenczrendűek budai háza mellett vett házat s innen járt nagy nehézséggel át az istentiszteletre.” KARÁCSONYI I. 153. A „Tapolcsányi Péter”-elnevezés a vallomás elejére vezethető vissza: „*Petrus Hungarus de Buda, qui fuit de Tapolczano*”. MREV I. 291.

¹² GEREVICH, 1971. 40., GEREVICH, 1973. 383–384.

¹³ GYÖRFFY, 1973. 302–303., GYÖRFFY, 1997. 145., GYÖRFFY IV. 598.

¹⁴ Arentha vallomásában a fráter neve Charent, aki a vallomástételkor már nem volt az élők sorában. MREV I. 301.

¹⁵ MREV I. 292–293.

¹⁶ MREV I. 292–293., 300–301. A kutatás részben 1273 novemberére, részben 1274 novemberére datálta a gyógyulást. Az előbbihez lásd LOVAS, 1916. 51–52., KARÁCSONYI I. 153. Az utóbbihoz lásd LOVAS, 1939. 305–306., DEÁK, 2005. 436. A vallomásokból nem derül ki egyértelműen, hogy a két betegség és a két gyógyulás időben hogyan viszonyul egymáshoz. Ezt a problémát az idézett szakirodalom is jól tükrözi.

¹⁷ „*Interrogatus, quanto tempore duraverat sibi dicta infirmitas, respondit: »Sex annis, et septimo anno liberatus fui«.*” MREV I. 293. Arentha vallomásában hat év szerepel, lásd MREV I. 301.

¹⁸ MREV I. 299–300. A vallomás ismertetése: LOVAS, 1916. 55–56., LOVAS, 1939. 295–297.

A 14. századi domonkos teológus, Garinus de Giaco Szent Margit-életrajza, a szinte kizárólag az 1276-os kanonizációs peren alapuló *Legenda maior* tájékoztat arról, hogy László Budán, Walter úr házában feküdt, ezért joggal tételezhetjük fel, hogy Theodoricus szintén a budai kolostor tagja volt.¹⁹

Visszatérve Magyar Péter vallomásához, talán az eddig leírtakból is érzékelhető, hogy Péter viszonylag sok adatra – nevekre, időpontokra – emlékezett. Tegyük hozzá, a vejéhez hasonlóan pontosan meg tudta mondani az életkorát is,²⁰ ami említésre méltó tény, ugyanis a tanúk többségének problémát jelentett az időadatok számontartása, sokan egyáltalán nem emlékeztek az életkorukra, mások pedig csak hozzávetőlegesen tudták azt megmondani.²¹

Mindezt figyelembe véve hitelesnek fogadhatjuk el Magyar Péternek a Budára költözés időpontjára vonatkozó kijelentését, amiből az következik, hogy a ferences kolostor az 1250-es évek végén valamilyen formában már létezett, az alapítására tehát a városalapítást követő években kerülhetett sor.²² Ez a következtetés összhangban áll Gerevich László és Györffy György feljebb ismertetett álláspontjaival. Bár az alapító személye ismeretlen, az aktust nagy valószínűséggel IV. Bélának tulajdoníthatjuk tekintettel a városalapítás körülményeire, valamint az uralkodó és a ferencesek között fennálló kapcsolatra, amely már az 1240-es évektől kezdve adatolható.²³

A kolostor Evangélista Szent János-temploma a mai Várszínház – korábban kármelita templom – helyén emelkedett, szentélye a várfalhoz épült, akárcsak a domonkos konvent templomának és valószínűleg a Boldogasszony plébániatemplomnak a szentélye. Az egyhajós, poligonális szentélyzáródású templom belmérete 50×12 méter volt. A kolostorépület ettől délre, a mai Sándor-palota helyén állt. Maradványaikat az 1960-as évektől kezdve régészeti kutatások tárták fel.²⁴ Mind a konvent előtt húzódó Szent János utca – a mai

¹⁹ GOMBOS III. 2518. A *Legenda maior* állítása minden bizonnyal egy elveszett vallomáson vagy Gellért doktor vallomásának hiányzó elején alapul, lásd DEÁK, 2005. 47–48., 291–292., 402. A nagyobb legenda szerzőségét Klaniczay Tibor tisztázta, lásd KLANICZAY T., 1994. 15–91.

²⁰ Magyar Péter hatvanhét, Budai Péter pedig huszonnyolc éves volt. MREV I. 293., 295.

²¹ GYÖRFFY, 1973. 334., GYÖRFFY, 1997. 197., ORBÁN, 1991. 284.

²² Végh András szerint a „ferences kolostor a város alapításával közel egy időben keletkezett”, lásd VÉGH I. 64. Bár csak közvetve érinti a kérdést, mégis érdemes hangsúlyozni, hogy a kiépülőfélben lévő Várhegyen a domonkosok konventje 1254-ben már biztosan állt, mert ebben az évben itt tartották a rendi generális káptalant. KUBINYI, 1961. 125., 137–138. 200. lj., FÜGEDI, 1972. (1981.) 66., GYÖRFFY, 1973. 301., GYÖRFFY, 1997. 143., VÉGH I. 28., 67–68.

²³ GYÖRFFY, 1973. 303., GYÖRFFY, 1997. 145. Álláspontját Altmann Julianna is átvette, lásd ALTMANN, 1994. 143., ALTMANN, 2002. 345. Kovács Eszter szerint az alapítás „nagy valószínűséggel köthető IV. Béla városépítéséhez”, lásd KOVÁCS E., 2003. 241. IV. Béla és a ferencesek kapcsolatához lásd KARÁCSONYI I. 17., 21–23., FÜGEDI, 1972. (1981.) 66–69., SZÜCS, 1993. (2002.) 136–137.

²⁴ ALTMANN, 1973. 82–87., ALTMANN, 1994. 143–152., ALTMANN, 2002. 345–350., GERŐ, 1980. 40., KOVÁCS E., 2003. 241–262., KÁRPÁTI, 2003. 214–215., VÉGH I. 54. 1541 után a törökök a templomot a pasa dzsámijává alakították át. A szintén átalakított kolostorépület helyére a város 1686. évi visszafoglalása után két kaszárnyaépületet emeltek. A dzsámit és az attól északra elterülő Pasa-palotát 1693-ban a kármeliták kapták meg, akik a templomukat a dzsámivá alakított ferences

Színház utca –, mind a konventtől északra fekvő Szent János kapu, amely a Szent János utca északi torkolatánál, a mai Dísz tér keleti oldalán állt, a kolostorról kapta a nevét.²⁵ A konvent az 1310-es években már biztosan a fehérvári őrséghez (*custodia*) tartozott.²⁶

A templomban folytatott régészeti ásatások során sok csontváz- és sírkőtöredéket találtak, de ép sírt egyet sem. Az egyetlen épségben fennmaradt sírkő 1500-ban készült Vémeri Zsigmond számára, aki 1498-ban nyerte el a kincstartói címet, a sírkövén olvasható sírvers pedig választott zágrábi püspöknek mondja, de halála miatt a felszentelésére már nem került sor.²⁷ A kutatás a keleti és a nyugati kerengőfolyosóban is többretegű temetkezés nyomait tárta fel, és a déli kerengőfolyosóban is találtak sírokat.²⁸ Az 1444-ig terjedő időszakból a temetkezésekkel kapcsolatban mindössze néhány konkrét adatot ismerünk. 1270 körül Beszter fia Demeter ferences szerzetesek előtt úgy végrendelezett, hogy a kisebb testvérek budai Szent János-egyházában temessék el, amire korábban már megkapta az engedélyt a provinciális minisztertől, a felesége pedig a végrendeletében arra kérte a férjét, hogy szintén a Szent János-egyházban temettesse el.²⁹ 1287-ben itt helyezték örök nyugalomra a rendtartomány miniszterét, János testvért,³⁰ majd – valószínűleg nem sokkal később – Péter minisztert.³¹ 1301-ben itt temették el III. András királyt,³² s még

templom helyén, a kolostort pedig attól északra építették fel. KOVÁCS E., 2003. 241–262.

²⁵ VÉGH I. 57–58., 64., 77–78.

²⁶ A magyarországi ferences provincia az 1310-es években nyolc, később tíz őrséget foglalt magába, lásd KARÁCSONYI I. 33., 46–47. Vö. KUTNYÁNSZKY, 2000. 91.

²⁷ ALTMANN, 1973. 82–87., ALTMANN, 1994. 143–148., KUBINYI–ALTMANN, 1975. 127–138.

²⁸ ALTMANN, 2002. 347–348.

²⁹ DL 30356. Kiadása: HO VIII. 121–123. (97. sz.), BTOE I. 119–121. (103. sz.). A bevezetés és befejezés nélkül kiállított, kizárólag a két végrendelet szövegét tartalmazó irat hátlapján mandorla alakú pecsét nyoma látható, amelytől jobbra fent a következő, egykorú feljegyzés olvasható: „*Super testamentis Demetrii et uxoris sue.*” Karácsonyi és a nyomán Györffy 1266 és 1270 közé, Gárdonyi Albert 1270 és 1277 közé datálta az iratot, lásd KARÁCSONYI I. 152., GYÖRFFY, 1973. 303., GYÖRFFY, 1997. 145., BTOE I. 121. A régészeti szakirodalomba mindkét datálás átment, lásd például ALTMANN, 1994. 143., ALTMANN, 2002. 345., KOVÁCS E., 2003. 241., illetve VÉGH, 2003. 13., VÉGH I. 63. (A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisában 1270 és 1278 közötti keltezés szerepel, lásd *Collectio Diplomatica Hungarica*. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás [DL–DF 5.1]. <http://mol.arcanum.hu/dldf/>) Gárdonyi szerint a házaspár a budai ferencesek előtt végrendelezett, lásd BTOE I. 119. Demeter végrendeletének elején olvashatunk arról, hogy a végrendelezés ferencesek előtt történt, azt azonban nem mondja meg a szöveg, hogy a testvérek melyik kolostorban laktak, ezért nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a végrendelezésre budai ferencesek előtt került sor. A szóban forgó szövegrész így hangzik: „*Ego Demetrius, filius Bezter, adhuc sanus et incolumis de bonis et possessionibus meis coram fratribus minoribus tale condidi testamentum, quod ubicumque me mori contigerit, apud ecclesiam Sancti Iohannis ewangeliste fratrum minorum in domo de monte Budensi volo sepeliri, quod et a ministro eorundem fratrum vivens diligenter procuravi.*” DL 30356. Vö. BTOE I. 119.

³⁰ KARÁCSONYI I. 153.

³¹ BOROVSKY, 1895. 752.

³² III. András 1301. jan. 14-én, a budai várban hunyt el, lásd SRH I. 478., Kronológia 187. Györffy

ugyanebben az évben János kalocsai érseket és Jakab szepesi püspököt is.³³ Ezek az adatok azt jelzik, hogy a kolostor a 13–14. század fordulóján már kiemelkedő jelentőséggel bírt.

Iskola meglétére utaló lektort először 1288-ban említenek a források, Barnabás testvér személyében.³⁴ Az 1309-ben említett András lektorra a későbbiekben még visszatérek.³⁵ A következő hittudományi előadóval a 14. század közepén találkozunk. Werner budai rektor lánya, Klára végrendeletéről 1352. október 6-án állított ki oklevelet a budai – azaz óbudai – káptalan. A diploma szerint Klára, Péter és János budai kanonokok, valamint Szepesi Pál lektor és Fehérvári Imre ferences szerzetesek tanúsága előtt végrendelezett. Az oklevél nem árulja el, hogy a két ferences melyik kolostorhoz tartozott, ezért arra is gondolhatnánk, hogy az óbudai rendházban laktak. Azonban a végrendelet budai vonatkozásai, különös tekintettel a ferences kolostor környékén fekvő palotára, valószínűvé teszik, hogy a két fráter a budai konventhez tartozott.³⁶ 1412 körül Mihály volt a lektor, aki más ferencesek társaságában többek között Rómába és Jeruzsálembe készült.³⁷

A kolostornak a jogi életben játszott szerepét az alábbi adatok dokumentálják.

Ahogy arról már esett szó, Beszter fia Demeter és felesége 1270 körül valószínűleg budai ferencesek előtt végrendeleztek, Werner budai rektor lánya, Klára pedig két budai kanonok és valószínűleg két budai ferences előtt tett végrendeletet 1352-ben. Mojs királynéi tárnokmester ágyban fekvő betegként 1280 szeptemberében Tamás váci püspök, Ambrus budai olvasókanonok, János budai éneklőkanonok, Adrián, a magyarországi ferences rendtartomány minisztere, Mihály ferences testvér, valamint Péter domonkos szerzetes jelenlétében vég-

szerint „Henrik ferences, Ágnes királyné befolyásos gyóntatója még azt is elérte, hogy III. Endrét [...] 1301-ben itt [ti. a ferencesek budai templomában] temették el.” lásd GYÖRFFY, 1973. 303., GYÖRFFY, 1997. 146. Ez az állítás Kovács Eszternél is olvasható, kiegészítve azzal a kijelentéssel, hogy Henrik a budai kolostor lakója volt, lásd KOVÁCS E., 2003. 241. Mindkét szerző Ágnes királynének valószínűleg 1299. máj. 1-jén kelt oklevelére hivatkozik, amelyben a királyné a főpapok, valamint bárói és gyóntatója tanácsára visszaadja kancellárjának, Benedek veszprémi püspöknek a nagy-szigeti (Csepel-sziget) tizedeket, lásd VOS 176–178 (113. sz.). Az oklevél valóban megnevezi Henrik testvért, Ágnes gyóntatóját, az azonban Györffy kombinációja, hogy később az ő közbenjárására temették volna Andrást a ferencesek templomába. Az oklevél arról sem szól, hogy Henrik a budai kolostorban lakott volna.

³³ 1301. aug. 27-én Székesfehérvárott János érsek koronázta királlyá a cseh Vencelt, többek között Jakab püspök jelenlétében. A koronázás után a királlyal együtt a két főpap is Budára utazott, ahol közelebbről nem ismert körülmények között mindketten elhunytak. SRH I. 480., GYÖRFFY, 1997. 225. Jakab 1274-ben szepesi örkanonok, 1277-ben olvasókanonok, 1284-től szepesi prépost volt. 1293-ban III. András király szepesi püspöknek nevezte, 1294-től pedig szepesi püspöknek címeztette magát. Lásd KOVÁCS Zs. 1994.

³⁴ BTOE I. 244.

³⁵ EO II. 140.

³⁶ VÉGH II. 44. Werner budai rektorhoz és leszármazottaihoz lásd KUBINYI, 1971. 219–221., VÉGH I. 139–141.

³⁷ ZsO III. 3165.

rendelkezett.³⁸ Ebben az esetben joggal tételezhetjük fel, hogy Mihály fráter a budai ferences konventből, Péter pedig a budai domonkos kolostorból érkezett az ágyban fekvő beteghez. Erre mutat Adrián miniszter jelenléte is, aki ekor valószínűleg a budai konventben tartózkodott, s onnan ment el Mojszhoz.

1309. augusztus 28-án, Budán Benedek fráter, a budai szigeten lévő domonkos rendház perjele, miután augusztus 17-én tudomást szerzett erdélyi püspökké történt megválasztásáról, és ennek elfogadására a magyarországi provinciális perjeltől az engedélyt elnyerte, többek között a név nélkül említett budai ferences gvardián tanúsága mellett jelentette ki, hogy elfogadja a választást.³⁹ Az oklevél szerint Miklós és Péter erdélyi kanonokok a domonkosok budai Szent Miklós-egyházában az óbudai prépostnak, az ottani örkanonoknak, a korábban már említett András ferences lektornak és másoknak a jelenlétében bemutatták a Benedek megválasztásáról szóló dekrétumot.⁴⁰ Bár az iratból ez nem derül ki, András valószínűleg a budai konventben volt lektor, mivel a szóban forgó dekrétum bemutatására a ferences kolostor közelében, a domonkosok budai egyházában került sor.⁴¹

1288. augusztus 6-án a margitszigeti ferencesek bizonyos szigeti területek kapcsán kiegyeztek a szigeti domonkosokkal és a domonkos apácákkal.⁴² Az oklevél intituliációjában a magyarországi rendtartomány minisztere és több más rendi tisztségviselő mellett a budai kolostor három tagja is szerepel: a már említett Barnabás lektor, Ananiás iurista és Rapato prédikátor.⁴³ Ugyanakkor a budai örnek nevezett Mihály testvér (*frater Michael custos Montensis*) tisztségének értelmezése nehézséget okoz, ugyanis a magyarországi ferences provincia őrségeinek legkorábbi, az 1310-es évek állapotát rögzítő nyilvántartásában budai őrség nem szerepel, és nem valószínű, hogy 1288-ban létezett volna ilyen kusztódiá. Ahogy korábban említettem,

³⁸ DL 30293. Kiadása: HO VI. 258–260. (185. sz.) Mojs személyéhez lásd SZOVÁK, 1994., ZSOLDOS, 2011. 338., SZÓCS, 2014. 82–83., 170., 194.

³⁹ EO II. 140.

⁴⁰ „*et decreto electionis exhibito per Nicolaum et Petrum, canonicos eiusdem ecclesie, in ecclesia beati Nicolai ordinis fratrum Predicatorum, presentibus domino Paulo preposito ecclesie beati Petri de Veteri Buda et custode ecclesie eiusdem, ac aliis sociis suis canonicis de eadem, fratre Andrea lectore et socio suo ordinis fratrum Minorum, magistro hospitalis de Aquis Calidis, priore ordinis fratrum Heremitarum sancti Augustini, Petro cantore Vesprimiensi, et aliis probis viris*”. MVH I/2. 160.

⁴¹ Példák más ferences kolostorok szerzeteseinek tanúskodására: KARÁCSONYI I. 21.

⁴² BTOE I. 244–245. (225. sz.) Az 1255 után, valószínűleg IV. Béla vagy V. István király által alapított margitszigeti ferences kolostor 1276-ban már állt. KARÁCSONYI I. 200–202., F. ROMHÁNYI, 2000. 16., Kolostorok, Buda–Nyúlsziget.

⁴³ „*Nos frater Stephanus minister fratrum Minorum de provincia Vngarie et frater Nicolaus gardianus de Insula, frater Michael custos Montensis, frater Gerardus gardianus Pestiensis, frater Abraham custos Iauriensis, frater Alexius gardianus Strigoniensis, frater Barlabas lector Budensis, frater Ananias iurista, frater Rapato predicator de Monte, frater Paulus socius ministri (a kiadásban minister) et universi fratres de conventu Insulensi significamus*”. BTOE I. 244. Vö. DF 274760.

e nyilvántartásban a budai konvent a fehérvári őrséghez tartozott,⁴⁴ ezért valószínű, hogy az idézett intitulado Mihály személyében a fehérvári kusztódia őrét nevezte meg, aki a budai kolostorban tartózkodott.⁴⁵ Az alább ismertetendő per egyik mozzanata is ezt támasztja alá.

Több szempontból is érinti a budai ferenceseket az a tizedper, amely a veszprémi püspök és a káptalan, illetve az esztergomi keresztesek között a 13. század végén kezdődött, és talán 1329 augusztusában fejeződött be, amikor Benedek csanádi püspök előtt Henrik veszprémi püspök megbékélt Jakab esztergomi keresztes mesterrel.⁴⁶ A per egyik állomásaként 1302 novemberében Karácsony mester győri prépost, akit a pápa 1299-ben rendelt az ügy bírójául,⁴⁷ a ferencesek budai házában bíraskodott, mégpedig a két fél akaratából Albert budai plébánossal és Istvánnal, a budai ferencesek őrével együtt, s a tárgyalást 1303. március 6-ra halasztotta.⁴⁸ Itt tehát újra feltűnik a budai ferencesek őre – mint Karácsony mester egyik segítőtje.⁴⁹ Figyelembe véve az eset időpontját, nyugodtan kizárhatjuk azt a lehetőséget, hogy létezett volna egy budai kusztódia, ezért leginkább arra gondolhatunk, hogy a szöveg a korábban említett 1288-as oklevélhez hasonlóan a fehérvári őrség őrére utal, aki a budai kolostorban tartózkodott. 1304-ben Tibor budai domonkos perjel és István budai ferences gvárdián, a pernek a Szentszéktől delegált bírái újabb halasztást rendeltek el.⁵⁰ Néhány évvel később, 1307. október 5-én V. Kelemen pápa arra utasította az esztergomi érseket, az esztergomi prépostot és a gömöri főesperest, hogy hozzanak döntést a perben. Az oklevélből kiderül, hogy a per korábbi szakaszában a Szentszék a pilisi apátot, a budai domonkos perjelt és a budai ferences gvárdiánt bízta meg az ügy kivizsgálásával, az utóbbi pedig Krisztián testvért bízta meg azzal, hogy az ügyben teljes körűen helyettesítse.⁵¹

Érdeemes hangsúlyozni, hogy 1302 őszén egy másik pert is tárgyaltak a budai ferenceseknél. Antal csanádi püspök, ferences szerzetes 1302. szeptember 18-án kelt okleveléből megtudjuk, hogy Benedek veszprémi püspök és Vilmos bélakúti ciszterci apát a kispesti tized és a sasadi szőlőnegyed ügyében öelötte, a budai ferences kolostorban egyezséget kötöttek, amelyről mind a püspök, mind az apát oklevelet állított ki.⁵² Minden bizonnyal Antal püspök ferences volta is közrejátszott abban, hogy a megegyezésre a budai konventben került sor, amit egyébként a per nem érintett.

⁴⁴ KARÁCSONYI I. 33., 46–47. Vö. KUTNYÁNSZKY, 2000. 91.

⁴⁵ KARÁCSONYI I. 153.

⁴⁶ MREV II. XLII. p., BOROVICZÉNY, 1991–1992. 36. A per részletes feldolgozására még nem került sor.

⁴⁷ BOROVICZÉNY, 1991–1992. 36.

⁴⁸ DF 200762. Kiadása: HO IV. 100–102. (74. sz.), regesztája: VespReg 14.

⁴⁹ „*assidentibus nobis de voluntate parcium Alberto plebano Budensi et religioso viro, fratre Stephano, custode ordinis fratrum minorum de eodem castro*”. DF 200762.

⁵⁰ VÉGHÉLY, 1870. 626., GYÖRFFY IV. 603.

⁵¹ DF 200775. Regesztája: VespReg 34.

⁵² VÉGH II. 9–11.

János budai ferences testvér 1303 januárjában Budán a nagyszombati klarisszák ügyében járt el: Vencel (László) királlyal átíratta III. András királynak a klarisszák népei adómentességéről szóló, 1299. július 4-én kelt oklevelét.⁵³

A következő adat a ferences provincia belső életére vonatkozik. A 14. század első harmadában Magyarországon összeállított ferences eredetű Gyulafehérvári kódex a latin sermók és a Gyulafehérvári Sorokként számon tartott magyar nyelvű rímes sorok mellett a formulagyűjteményről is nevezetes.⁵⁴ A gyűjtemény első, Karácsonyi szerint 1300 körül kelt irata a budai konvent levele, amelyben arról tájékoztatják a rendtartomány miniszterét, hogy a káptalanra megbízottat (*discretus*) küldenek.⁵⁵

A kolostor ingóságaival és ingatlanaival kapcsolatban először ismét Beszterfia Demeter és hitvese 1270 körül készült végrendeletére hivatkozhatunk. Demeter a ferencesekre hagyta a temetések elővezetett felszerszámozott lovát, harci fegyverzetét és további két fegyverét, felesége pedig többek között ékszereket, szöveteket és terítőket juttatott nekik.⁵⁶

János veszprémi püspök, királynéi kancellár, királyi kápolnaispán és titkos kancellár 1348. október 2-án, Veszprémben kelt végrendeletében a budai Szent János ferences templomra hagyott ötven forintot, mellyel Mátyás mester, a pécsi püspök fraterre tartozott neki, és további százötven forintot a templom szükségleteire. János a végrendelet végén megjegyzi, hogy a hagyományozott ingóságok Balázs fehérvári archidiakónusnál, aki a budai házában működő kápolnaispáni hivatalban helyettese, illetve a budai ferences kolostorban található.⁵⁷

I. Lajos király valamikor 1369 után oly módon segítette a kolostor bővítését, hogy annak szomszédságában megvásárolta háromszáz forintért a néhai Ugali Pál házát, és a ferenceseknek adományozta azt. A ház feltehetően a kolostortól délre helyezkedett el, mivel a rendházat arra felé lehetett bővíteni.⁵⁸

A konvent 1442-ben említett házában egy bizonyos Esztergomi Miklós lakott, ami minden bizonnyal bevételt jelentett a kisebb testvérek számára.⁵⁹

⁵³ Károlyi I. 35. (34. sz.), RegArp 4242.

⁵⁴ KARÁCSONYI, 1913. 24–32. A kódexhez lásd VARJÚ, 1899. 16–25., SZENTIVÁNYI, 1958. 218–226., MADAS, 2009. 228–229., további szakirodalommal.

⁵⁵ KARÁCSONYI, 1913. 25., 30., 32.

⁵⁶ BTOE I. 119–121. (103. sz.)

⁵⁷ VO 131–133. (84. sz.), VÉGH II. 39.

⁵⁸ VÉGH, 2003. 16–17., VÉGH I. 141–142., VÉGH II. 79.

⁵⁹ VÉGH II. 244. Itt utalok arra, hogy Kubinyi András szerint Buda város 1446. aug. 10-i oklevelében (DL 93040) a budai ferences kolostor világi gondnokai (*rectores seu vitrici*) tűnnek fel, lásd KUBINYI, 1964. 155. 423. lj. Azonban az oklevélben nem az Evangélista Szent János ferences kolostor, hanem a budai Keresztelő Szent János kolostor szerepel, lásd VÉGH I. 253–254., VÉGH II. 253.

Jelenlegi ismereteink szerint legalább nyolc alkalommal tartották a provinciális káptalant a budai kolostorban,⁶⁰ az 1391-es gyűlésre Kanizsai János esztergomi érsek adott alamizsnát.⁶¹

Az eddig említett szerzeteseken kívül név szerint ismerjük még Óbudai Jánost, aki 1433 körül volt a konvent tagja.⁶²

A kolostor 1444-ig terjedő története kapcsán a Marczali Henrik nyomán „budai minorita krónika” néven számon tartott I. Károly-kori krónikaszerkesztésről is szót kell ejtenünk.⁶³ Ez a szerkesztés az 1272. évtől, IV. László uralkodásának kezdetétől egyes kutatók szerint 1333-ig, mások szerint 1342-ig folytatta a magyar történelmet. A szakemberek véleménye abban a kérdésben is megoszlik, hogy a redakció egy vagy több szerző munkája-e. Mivel a szöveg több ízben is megemlíti a budai ferences kolostort – III. András király, valamint János kalocsai érsek és Jakab szepesi püspök temetése kapcsán –, és további budai, illetve ferences vonatkozásokat is tartalmaz, a kutatás úgy véli, hogy az összeállítására a budai ferences konventben került sor.⁶⁴

A kolostornak a magyarországi ferences rendtartományon belüli szerepét minden bizonnyal alapvetően meghatározta a város különleges helyzete. IV. Béla a *medium regni* területén, azaz a középkori Magyar Királyság igazgatási és kormányzati szempontból kulcsfontosságú központi régiójában alapította Budát.⁶⁵ A város a 14. század elejére az ország központjává vált, itt jött létre az első állandó jellegű királyi rezidencia legkésőbb az Árpád-ház kihalását követő trónharcok idején. I. Károly 1310 és 1314 között Budán székelt, 1314-ben azonban az oligarchákkal vívott harcok miatt kénytelen volt feladni itteni rezidenciáját, s előbb Temesvárra, majd 1323-ban Visegrádra tette át a székhelyét. Budát azonban továbbra is rendszeresen felkereste, 1323-tól kezdve Visegrádon kívül itt tartózkodott a legtöbbször. Fia, I. Lajos a trónra kerülése után öt évvel, 1347-ben Budára költözött, ahol nyolc évig élt, majd visszaköltözött Visegrádra. Ekkor vagy ezt követően kezdődött el a budai Várhegy déli végén a királyi palota felépítése, amelyet Zsigmond uralkodása alatt fejeztek be.

⁶⁰ BOROVSKY, 1895. 754., KARÁCSONYI I. 36., 48–49., 154.

⁶¹ KARÁCSONYI I. 48.

⁶² KARÁCSONYI I. 154.

⁶³ MARCZALI, 1880. 49.

⁶⁴ Az 1272-től 1333-ig terjedő krónikarészlet az úgynevezett 14. századi krónikakompozíció kritikai kiadásában a 181. fejezettől a 211. fejezetig terjed, lásd SRH I. 471–502. A téma szakirodalmát összefoglaló munkák: KRISTÓ, 1967. 457–504., 457–460., KRISTÓ, 2002. 78–85., HORVÁTH, 1971. 321–377., 325–327., SOMOGYI, 2011. 209–268., 210–215. Lásd még SZOVÁK, 2004. 251–252. A szöveg legújabb nyelvészeti elemzése szerint pusztán a filológiai vizsgálat alapján nem bizonyítható, hogy a krónikarész több szerző alkotása lenne, lásd SOMOGYI, 2011. 216–268.

⁶⁵ A „medium regni” fogalomhoz lásd KUMOROVITZ, 1971. 44–53., SPEKNER, 2012. 97–132.

A város a 15. század elején vált újra királyi székhellyé, amikor Zsigmond Budára költöztette a teljes udvartartást, valamint a központi hivatalokat és bíróságokat. A gazdasági centrum szerepét is birtokló Buda ettől kezdve tekinthető a középkori Magyarország fővárosának.⁶⁶

A ferences kolostort is magába foglaló déli városrészrel kapcsolatban egészen a 14. század végéig nagyon kevés információval rendelkezünk. Végh András megállapítása szerint „a városrész a XIV. század végéig meglehetősen átlagos, sőt kissé félreeső polgári településrésznek számított, ahol csak egy-két kiemelkedő személyiség házáról maradt fenn adat, szemben a város északi részével – különösen a Mária Magdolna-templomtól a Kammerhof épületén át a domonkos kolostorig húzódó sávon –, ahol jóval nagyobb számban ismertek mind az előkelő polgárok, mind a királyi udvarban szerepet játszó nemesek háztulajdonai.”⁶⁷ A kisszámú ismert épület közül a konventtel szemben, a Szent János utca túloldalán fekvő, a már említett Mojs mester özvegye által alapított ferences beginakolostort kell megemlítenünk, amelyre az első adat 1290-ből származik.⁶⁸ Figyelemre méltó, hogy 1346-ban Erzsébet özvegy királyné egy olyan, a ferences kolostor környékén fekvő telket adományozott Ugali Pálnak és testvérének, Miklósnak, amelyet korábban – ismeretlen időpontban – azért vásároltatott, hogy ott kolostort építhessen a klarisszák számára. Ugyanakkor Erzsébet – amint az köztudott – 1334-ben megalapította az óbudai klarissza kolostort, amelyet éppen 1346-ban vettek használatba az apácák. Valószínűleg igaza van Végh Andrásnak, aki szerint a budai telekvásárlás vagy egy korábbi koncepció emléke – amely alapján a budai ferences kolostor mellett építették volna fel az apácakolostort –, vagy az óbudai mellett egy másik kolostort is akart emeltetni a királyné.⁶⁹

A budai királyi palota felépítése a Várhegy déli végén, valamint a királyi udvartartás és a kormányzati hivatalok Budára költöztetése az egész város társadalmára és topográfiájára hatással volt. A változás a ferences kolostor szűkebb környezetét jelentő déli városrész felértékelődését és a lakosság összetételének megváltozását eredményezte: a terület fokozatosan az ország kormányzatában részt vevő, illetve az udvarban szolgálatot teljesítő nemesi birtokosokkal népesült be, akik között egyaránt találunk bárókat és udvari alkalmazottakat.⁷⁰

⁶⁶ A témával foglalkozó terjedelmes szakirodalomból a következő munkákat említem meg: KUBINYI, 1999. 301–313., KUBINYI, 2001a. (2009.) 222–227., KUBINYI, 2001b. (2009.) 229–240., VÉGH, 2003. 15., 19–20., VÉGH I. 317–318., 335–336., WEISZ, 2007. 911., SPEKNER, 2013. E helyen is köszönetet mondok Spekner Enikőnek, aki rendelkezésemre bocsátotta megjelenés előtt álló monográfiája kéziratát: SPEKNER Enikő: *Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig.*

⁶⁷ VÉGH, 2003. 9–19., az idézet: 19., VÉGH I. passim.

⁶⁸ SPEKNER, 2005. 307–313., VÉGH I. 61–63.

⁶⁹ VÉGH, 2003. 16., VÉGH I. 141. VÉGH II. 35–36. szám. Az óbudai klarissza kolostorhoz lásd WEHLI, 2009. 326., további szakirodalommal.

⁷⁰ VÉGH, 2003. 19–25., VÉGH I. 319., 321.

Ahogy a dolgozat elején már utaltam rá, 1444-ben véget ért a budai ferences kolostor első korszaka. Február 20-án Giuliano Cesarini bíboros, pápai követ IV. Jenő pápa január 29-i rendeletére a konventuális ferencesek budai, pesti és marosvásárhelyi kolostorait átadta a rendi reform iránt elkötelezett obszerváns ferenceseknek, akik akkor még a boszniai vikáriához tartoztak.⁷¹ Ezzel új fejezet kezdődött a budai ferences kolostor történetében.

Felhasznált források és irodalom

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

DF = Diplomatikai Fényképtár

DL = Diplomatikai Levéltár

BELLUS–SZABÓ, 1999. = *Árpád-házi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere. Boldog Margit élettörténete. Vizsgálat Margit szűznek életéről, magatartásáról és csodatetteiről.* Ford. BELLUS Ibolya, SZABÓ Zsuzsanna. Bp., 1999.

BTOE I = *Budapest történetének okleveles emlékei. Első kötet (1148–1301).* CSÁNKY Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte GÁRDONYI Albert. Bp., 1936.

EO II = *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez 2. 1301–1339.* Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi JAKÓ Zsigmond. Bp., 2004 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai 2. Forráskiadványok 40.)

GOMBOS III = GOMBOS, Albinus Franciscus: *Catalogus fontium historiae Hungaricae.* 3. Budapestini, 1938.

HO = Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–IV. (Kiadják NAGY Imre – PÁUR Iván – RÁTH Károly – VÉGHÉLY Dezső.), V. (kiadják IPOLYI Arnold – NAGY Imre – VÉGHÉLY Dezső.), VI–VII. (kiadják IPOLYI Arnold – NAGY Imre – VÉGHÉLY Dezső.), VIII. (szerk. NAGY Imre). Győr–Bp., 1865–1891.

Károlyi I = *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára.* 1. Sajtó alá rendezte GÉRESI Kálmán. Bp., 1882.

MREV = *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. / A veszprémi püspökség római oklevéltára. I–IV.* (Edd. Guilelmus FRAKNÓI – Josephus LUKCSICS.) Bp., 1896–1907.

⁷¹ DF 275632. KARÁCSONYI I. 154–155., F. ROMHÁNYI, 2005. 116. Négy évvel később, 1448-ban V. Miklós pápa engedélyezte, hogy a magyarországi obszerváns kolostorok kiváljanak a boszniai vikáriából, így létrejött az önálló magyar obszerváns ferences vikária.

- MVH I/2. = *Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai. 1307–1311.* (előszó PÓR Antal, bev. FEJÉRPATAKY László.) Bp., 1885. (Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/2.)
- RegArp = *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II/1–4.* SZENTPÉTERY Imre, és kéziratának felhasználásával szerk. BORSA Iván. Bp., 1923–1987. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.)
- SRH = *Scriptores rerum Hungaricrum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. 1–2.* Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. Budapestini, 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az utószót írta és a bibliográfiát összeállította, valamint a függelékben közölt forrásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László. Bp., 1999.)
- VeszpReg = KUMOROVITZ, L. Bernát: *Veszprémi regeszták (1301–1387).* Bp., 1953. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II/2.)
- VO = GUTHEIL Jenő: *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523).* Kiadásra előkészítette KREDICS László. Veszprém, 2007. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.)
- VOS = *Veszprém város okmánytára. Pótkötet (1000–1526).* Összeállította ÉRSZEGI Géza – SOLYMOSI László. Veszprém, 2010. (A veszprémi egyházmegye múltjából 20.)
- ZsO = Zsigmondkori oklevéltár. I–II. (Összeáll. MÁLYUSZ Elemér.), III–VII. (MÁLYUSZ Elemér kéziratát kieg. és szerk. BORSA Iván.), VIII–IX. (Szerk. BORSA Iván, C. TÓTH Norbert.), X. (Szerk. C. TÓTH Norbert.), XI. (Szerk. C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor.), XII. (Szerk. C. TÓTH Norbert – LAKATOS Bálint.), XIII. (Szerk. C. TÓTH Norbert – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor.) Bp., 1951–2014. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II/1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.)
- ALTMANN, 1973. = ALTMANN Júlia: Előzetes jelentés a budavári ferences templom kutatásáról. *Archeologiai Értesítő* 100 (1973) 82–87.
- ALTMANN, 1994. = ALTMANN Julianna: Az óbudai és a budavári ferences templom és kolostor kutatásai. In: HARIS Andrea (szerk.): *Koldulórendi építészeti a középkori Magyarországon.* Bp., 1994. 137–152.
- ALTMANN, 2002. = ALTMANN Julianna: A budavári ferences kolostor. *Műemlékvédelem* 46 (2002) 345–350.
- BOROVICZÉNY, 1991–1992. = BOROVICZÉNY Károly-György: Tanulmányok a stefaniták, egy középkori magyar ispotályos rend történetéről. *Orvostörténeti Közlemények* 133–140 (1991–1992) 7–48.
- BOROVSZKY, 1895. = BOROVSZKY Samu: A ferencziek történetéhez. *Történelmi Tár* 18 (1895) 749–755.

- DEÁK, 2005. = DEÁK Viktória Hedvig OP: *Árpád-házi Szent Margit és a domkos hagiográfia. Garinus legendája nyomában.* Bp., 2005.
- FÜGEDI, 1972. (1981.) = FÜGEDI Erik: Koldulórendek és városfejlődés Magyarországon. In: FÜGEDI Erik: *Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról.* Bp., 1981, 57–88., 470–477.
- GEREVICH, 1971. = GEREVICH, László: *The Art of Buda and Pest in the Middle Ages.* Bp., 1971.
- GEREVICH, 1973. = GEREVICH László: Budapest művészete az Árpád-korban. In: GEREVICH László (szerk.): *Budapest története. 1.* Bp., 1973. 351–401.
- GERŐ, 1980. = GERŐ Győző: *Az oszmán-török építészet Magyarországon. (Dzsámik, türbék, fürdők.)* Bp., 1980 (Művészettörténeti Füzetek 12.)
- GYÖRFFY, 1973. = GYÖRFFY György: Budapest története az Árpád-korban. In: GEREVICH László (szerk.): *Budapest története. 1.* Bp., 1973. 217–349.
- GYÖRFFY, 1997. = GYÖRFFY György: *Pest-Buda kialakulása. Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig.* Bp., 1997.
- GYÖRFFY = GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV.* Bp., 1963–1998.
- HORVÁTH, 1971. = HORVÁTH, János: Die ungarischen Chronisten der Angiovinenzeit. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 21 (1971) 321–377.
- KARÁCSONYI, 1913. = KARÁCSONYI János: A magyar ferencrendűek formulás könyve a Batthyány-könyvtárban. *Batthyáneum* 2 (1913) 24–32.
- KARÁCSONYI I–II = KARÁCSONYI János: *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. 1–2.* Bp., 1922–1924.
- KÁRPÁTI, 2003. = KÁRPÁTI Zoltán: A Szent Zsigmond-templom és környéke. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 31 (2003) 205–240.
- KLANICZAY T., 1994. = KLANICZAY Tibor: A Margit-legendák történetének revíziója. In: KLANICZAY Tibor – KLANICZAY Gábor: *Szent Margit legendái és stigmái.* Bp., 1994. 15–91.
- Kolostorok = *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon.* Szerk. F. ROMHÁNYI Beatrix. Bp., 2007. CD-ROM.
- KOVÁCS E., 2003. = KOVÁCS Eszter: A budai ferences kolostor a török korban. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 31 (2003) 241–262.
- KOVÁCS Zs., 1994. = KOVÁCS Zsuzsanna: Jakab. In: KRISTÓ Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Bp., 1994. 299.
- KRISTÓ, 1967. = KRISTÓ Gyula: Anjou-kori krónikáink. *Századok* 101 (1967) 457–504.
- KRISTÓ, 2002. = KRISTÓ Gyula: *Magyar historiográfia 1. Történetírás a középkori Magyarországon.* Bp., 2002.
- Kronológia = *Magyarország történeti kronológiája 1. A kezdetektől 1526-ig.* Főszerk. BENDA Kálmán. Szerk. SOLYMOSSI László. Bp., 1986.
- KUBINYI, 1961. = KUBINYI András: Buda város pecséthasználata kialakulása. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 14 (1961) 109–146.

- KUBINYI, 1964. = KUBINYI András: Budafelhévíz topográfiája és gazdasági fejlődése. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 16 (1964) 85–180. (Újraközölve: KUBINYI András: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. 1–2. Bp., 2009. 1. 115–182.)
- KUBINYI, 1971. = KUBINYI András: A budai német patriáciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. *Levéltári Közlemények* 42 (1971) 203–269. (Újraközölve: KUBINYI András: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. 1–2. Bp., 2009. 2. 457–512.)
- KUBINYI, 1973. = KUBINYI András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). In: GEREVICH László – KOSÁRY Domokos (szerk.): *Budapest története*. 2. Bp., 1973. 7–240.
- KUBINYI, 1999. = KUBINYI András: Főváros, rezidencia és az egyházi intézmények. In: KUBINYI András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Bp., 1999. (METEM Könyvek 22.) 301–313.
- KUBINYI, 2001a. (2009.) = KUBINYI András: Királyi székhely a késő középkori Magyarországon. In: GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos (szerk.): *A magyar államiság ezer éve*. Bp., 2001. 113–119. (Újraközölve: KUBINYI András: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. 1–2. Bp., 2009. 1. 222–227.)
- KUBINYI, 2001b. (2009.) = KUBINYI András: Buda, Magyarország középkori fővárosa. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 29 (2001) 11–22. (Újraközölve: KUBINYI András: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről*. 1–2. Bp., 2009. 1. 229–240.)
- KUBINYI–ALTMANN, 1975. = KUBINYI, András – ALTMANN, Júlia: Nepoznati zagrebački biskup: Sigismund Vémeri (1500). *Bogoslouska Smotra* 45 (1975) 127–138.
- KUMOROVITZ, 1971. = KUMOROVITZ L. Bernát: Buda (és Pest) „fővárossá” alakulásának kezdetei. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 18 (1971) 7–57.
- KUTNYÁNSZKY, 2000. = KUTNYÁNSZKY Ildikó: A koldulórendek és építészetük az Árpád-kori Magyarországon. In: ROSTÁS Tibor – SIMON Anna (szerk.): *Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára*. Bp., 2000. 83–127.
- LOVAS, 1916. = LOVAS Elemér: *B. Margit történetének részletes forráskritikája*. Bp., 1916.
- LOVAS, 1939. = LOVAS Elemér: *Árpádházi Boldog Margit élete*. Bp., 1939.
- MADAS, 2009. = MADAS Edit: Gyulafehérvári Sorok. In: MADAS Edit (szerk.): *„Látjátok feleim...” Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. október 29. – 2010. február 28.* Bp., 2009. 228–229.
- MARCZALI, 1880. = MARCZALI Henrik: *A magyar történet kútfői az Árpádok korában*. Bp., 1880.

- ORBÁN, 1991. = ORBÁN Imre: A népi vallásosság tükröződése Árpád-házi Margit kanonizációs jegyzőkönyvében. In: BÁRDOS István – BEKE Margit (szerk.): *Egyházak a változó világban*. Esztergom, 1991. 283–291.
- F. ROMHÁNYI, 2000. = F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Bp., 2000.
- F. ROMHÁNYI, 2005. = F. ROMHÁNYI Beatrix: Ferencesek a késő középkori Magyarországon. In: MEDGYESY S. Norbert – ŐZE Sándor (szerk.): *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*. 1–2. Piliscsaba–Bp., 2005. (Művelődéstörténeti Műhely. Rendtörténeti Konferenciák 1/1.) 1. 116–122.
- SOMOGYI, 2011. = SOMOGYI Szilvia: A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvezete. (A budai minorita krónika latin nyelve.) *Fons* 18 (2011) 209–268.
- SPEKNER, 2005. = SPEKNER Enikő: A magyarországi beginák és beginakolostorok 13. századi története. In: ALMÁSI Tibor – DRASKÓCZY István – JANCSÓ Éva (szerk.): *Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érzségi Géza hatvanadik születésnapjára*. Bp., 2005. 297–313.
- SPEKNER, 2012. = SPEKNER Enikő: Buda királyi székhelyé alakulásának kezdetei a 13. század első felében. *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv* 7 (2012) 97–132.
- SPEKNER, 2013. = SPEKNER, Enikő: Sedi reali nell’Ungheria dell’ età angioina. In: *L’Ungheria angioina*, a cura di Enikő CSUKOVITS. Roma, 2013. (Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma, Studia 3.) 237–263.
- SZENTIVÁNYI, 1958. = SZENTIVÁNYI, Robertus: *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum Bibliothecae Batthyányanae*. Szeged, 1958.
- SZOVÁK, 1994. = SZOVÁK Kornél: Mojs. In: KRISTÓ Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Bp., 1994. 462.
- SZOVÁK, 2004. = SZOVÁK Kornél: Utószó. In: *Képes Krónika*. Ford. BOLLÓK János. A fordítást gondozta és a jegyzeteket készítette SZOVÁK Kornél, VESZPRÉMY László. Az utószót írta, a függelék és az irodalomjegyzék összeállította SZOVÁK Kornél. Bp., 2004. 233–256.
- SZŐCS, 2014. = SZŐCS Tibor: *A nádori intézmény korai története. 1000–1342*. Bp., 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5.)
- SZŰCS, 1993. (2002.) = SZŰCS Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Bp., 1993. (Új kiadása: Bp., 2002.)
- VARJÚ, 1899. = VARJÚ Elemér: A magyar ferencrendűek formulás könyve a Batthyány-könyvtárban. *Batthyáneum* 2 (1913) 24–32.
- VÉGH, 2003. = VÉGH András: Középkori városnegyed a királyi palota előterében. A budavári Szent György tér és környezetének története a középkorban. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 31 (2003) 7–42.
- VÉGH = VÉGH András: *Buda város középkori helyrajza. I–II*. Bp., 2006–2008. (Monumenta historica Budapestinensia XV–XVI.)

- VÉGHÉLY, 1870. = VÉGHÉLY Dezső jelentése s regestái a vasvár-szombathelyi káptalan s a csornai és pannonhegyi conventek levéltáirairól. *Századok* 4 (1870) 625–633.
- WEHLI, 2009. = WEHLI Tünde: Az óbudai klarissza-templom és kolostor alaprajza. In: MADAS Edit (szerk.): „Látjátok feleim...” *Magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 2009. október 29. – 2010. február 28.* Bp., 2009. 326.
- WEISZ, 2007. = WEISZ Boglárka: Vásártartás az Árpád-korban. *Századok* 141 (2007) 879–942.
- ZSOLDOS, 2011. = ZSOLDOS Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

The History of the Buda Franciscan friary until 1444

Cardinal Guiliano Cesarini, the papal legate at the behest of Pope Eugene IV handed over the Buda cloister of the conventual Franciscans to the observants. This signifies the onset of the second era in the history of the convent which was terminated by the Ottoman occupation of Buda in 1541. The study attempts to summarise the fragmental information of the first period in the friary's life.

Foundation of the convent took place around the establishment of the town, i.e. around 1250. The temple of the cloister, entitled to St. John the Evangelist, was situated on the territory of today's Castle Theatre [Várszínház] – the former Carmelite temple –, with the friary standing on its Southern side, on the place of today's Sándor Palace. The convent was a member of the custody of Székesfehérvár 1310 at the latest. Provincial congregation (*capitulum*) was held here at least eight times. The fact that King Andrew III and John, the Archbishop of Kalocsa were buried here in 1301 signifies its importance. The special situation of Buda must have had an essential influence on the role of the cloister within the Hungarian Franciscan province.